
This is the **published version** of the bachelor thesis:

Farré Aguilera, Maria. *La situació de les dones en les organitzacions ultraconservadores cristianes : el cas de l'Opus Dei*. Treball de Final de Grau (Universitat Autònoma de Barcelona), 2026 (Dret). 42 pàg.

This version is available at <https://ddd.uab.cat/record/331895>

under the terms of the license.

**La situació de les dones en les
organitzacions ultraconservadores
cristianes: el cas de l'Opus Dei**

Autora: Maria Farré Aguilera

Tutora: Dra. Patricia González Prado

Grau en Dret

Facultat de Dret

Maig 2026

A la meva mare i la meva germana, sense elles res hauria estat el mateix.

Al meu pare, que des d'allà on sigui sempre està present.

A la Dra. Patricia González, pel seu seguiment i implicació.

*A la Samia, la Fabiana, la Chiara i la Natalia, la carrera no hauria estat tan lleugera
sense vosaltres, sou per sempre.*

A totes les persones que han fet que la meva estada a Cerdanyola sigui més fàcil.

Índex

1. Introducció.....	6
2. Marc teòric i estat de la qüestió	8
2.1. Les organitzacions ultraconservadores cristianes.....	8
2.2. El paper de les dones en les organitzacions ultraconservadores.....	10
2.3. Dinàmiques de poder, submissió i control dins les organitzacions ultraconservadores cristianes	11
3. Marc jurídic aplicable.....	14
4. Anàlisi i valoració crítica.....	19
4.1. Anàlisi del paper de les dones dins l'Opus Dei com a organització ultraconservadora cristiana.....	19
4.1.1. Història i contextualització de l'Opus Dei	19
4.1.2. Anàlisi del paper de les dones dins l'Opus Dei.....	22
4.1.3. Enquadrament en formes de discriminació i violències per raons de gènere.....	28
4.1.4. Drets fonamentals en joc.....	32
4.2. Reparació del dany	35
5. Conclusions	38
6. Bibliografia	39

ABSTRACT

Aquest Treball de fi de Grau té per objectiu analitzar si les dones pateixen violències masclistes dins les organitzacions ultraconservadores religioses, enfocant-se sobretot en el cas de l'Opus Dei. El treball parteix de testimonis de dones exmembres, així com de denúncies públiques, investigacions periodístiques i documentals que han sortit a la llum en els últims anys.

A partir d'aquest material, s'analitzen les dinàmiques internes de l'organització i les experiències viscudes per aquestes dones. En aquest sentit, es posa el focus en pràctiques que poden constituir formes de violència psicològica, econòmica i física, així com la possible vulneració de drets fonamentals.

Paraules clau: dones, violències de gènere, religió, grup ultraconservador, Opus Dei, drets humans

This Thesis aims to analyse whether women experience forms of gender-based violence within ultraconservative religious organizations, focusing particularly on the case of Opus Dei. The study is based on testimonies from former female members, as well as public complaints, journalistic investigations, and documentary materials that have emerged in recent years.

Based on this material, the internal dynamics of the organization and the experiences lived by these women are examined. In this regard, the study focuses on practices that may constitute psychological, economic, and physical violence, as well as potential violations of fundamental rights

Keywords: women, gender-based violence, religion, ultraconservative group, Opus Dei, human rights

Abreviatures i sigles

AIS - Centre d'Assistència i Investigació de Socioadiccions

BOE - Bolletí Oficial de l'Estat

CE - Constitució Espanyola

ECA - Ending Clergy Abuse

LGBTIQ+ - Lesbianes, Gays, Bisexuals, Transsexuals, Intersexuals, Queer...

STC - Sentència del Tribunal Constitucional

SSTC - Sentències del Tribunal constitucional

STS - Sentència del Tribunal Suprem

1. Introducció

La violència masclista en contextos religiosos és una de les formes de violència més invisibilitzades. Aquest treball neix de la voluntat de trencar el silenci que envolta aquestes realitats i posar nom a allò que moltes dones que han patit en primera persona.

En els darrers anys, les denúncies públiques de dones exmembres de l'Opus Dei han posat de manifest un conjunt de pràctiques dutes a terme per la institució. En aquest context, el treball es proposa demostrar que les pràctiques documentades dins de l'Opus Dei no poden ser enteses únicament com una opció de vida escollida voluntàriament. Malgrat l'existència d'aquestes denúncies, la resposta institucional ha estat molt limitada.

L'objectiu principal del treball és indagar de manera crítica si hi ha una violència masclista envers les dones pel simple fet de ser-ho dins les organitzacions religioses cristianes de caràcter ultraconservador. En concret, es pretén examinar fins a quin punt aquests espais fomenten, legitimen o perpetuen pràctiques violentes i discriminatòries basades en el gènere, així com determinar si s'hi desenvolupen formes específiques de violència o coerció que afecten de manera específica les dones.

A través del marc jurídic vigent tant en l'àmbit estatal com a escala internacional, s'examinarà quins mitjans legals les emparen, identificant així els drets concrets que es poden veure vulnerats, ja siguin drets fonamentals, sexuals, drets de llibertat religiosa, laborals, o relacionats amb la dignitat i la integritat personal.

A més, el treball es proposa identificar quines eines jurídiques i institucionals disponibles per fer front a aquestes situacions. També es valorarà com aquestes vulneracions es produeixen en la pràctica, quins mecanismes les fan possibles i com poden passar desapercebudes, invisibilitzar-se o normalitzar-se dins la comunitat.

Pel que fa a la metodologia, s'ha realitzat una recerca qualitativa basada en l'anàlisi de casos públicament denunciats de vulneracions de drets de dones que han format part de l'Opus Dei. El treball s'emmarca en una triple perspectiva: de gènere, de drets humans i interseccionalitat.

Fer el treball des d'una perspectiva de gènere implica analitzar com les relacions de poder entre homes i dones influeixen en les pràctiques estudiades. Aquesta perspectiva permet identificar com determinats rols, estereotips i estructures poden situar les dones en una

posició de subordinació. Així mateix, la perspectiva interseccional permet entendre que les situacions de vulnerabilitat no responen a un únic factor, sinó la interacció de diverses categories com el gènere o la classe social.

Finalment, s'ha dut a terme una cerca bibliogràfica mitjançant bases de dades científiques com Dialnet o Google Scholar, així com una revisió de material, audiovisual (anàlisi del testimoni de 13 dones que van passar i van sortir de l'Opus Dei reflectit en el documental el Minuto Heroico), i documental, articles, llibres, informes institucionals i documents especialitzats que han abordat la relació entre religió, ideologia i gènere. Igualment, s'ha dut a terme una anàlisi jurisprudencial a partir d'una selecció de resolucions que van des de l'any 1982 fins al 2026.

2. Marc teòric i estat de la qüestió

2.1. Les organitzacions ultraconservadores cristianes

El professor i investigador Juan Marco Vaggione, que fa més de vint anys que estudia les organitzacions ultraconservadores, descriu aquests grups ultraconservadors com a grups que s'encarreguen de promoure i reproduir discursos clàssics sobre la tradició familiar i que s'oposen directament a l'ampliació i obertura de drets sexuals i reproductius (Vaggione, 2009).

Vaggione remarca també, que els grups conservadors cristians tenen una estreta relació amb la Església Catòlica, encara que també amb altres esglésies, així com amb les elits de poder econòmic i amb les estructures governamentals.

En el període clàssic del conservadorisme, fins a mitjan segle XX, la qüestió del gènere no era una preocupació central. Ni tan sols un tema sobre el qual discutir, els homes tenien el seu paper i les dones el seu, sense que ningú és plantejés anar més enllà. La preocupació central dels conservadors radicava en la difusió de la religió catòlica i de la separació de les classes socials (Mujica, 2009).

El panorama va canviar considerablement les últimes dues dècades del segle XX. A causa de tres processos paral·lels: en primer lloc, la reconstrucció de la democràcia institucional, que implicava l'obertura dels drets i el reconeixement del marc de drets humans, l'expansió de moviments socials com els feminismes, els antiracistes, els d'ampliació de drets i llibertats civils i els moviments LGTBIQ+¹. En segon lloc, el procés de la globalització, un procés per a l'intercanvi d'informació es fa patent la demanda social de drets i llibertats. En aquest punt, ja no hi havia una correlació directa entre les estructures dels conservadors i l'Estat. Per acabar, els nous moviments que veien la idea de la democràcia ampliada en l'àmbit de drets socials, civils i ciutadans. Aquests processos van contribuir a trencar a poc a poc la correlació entre els conservadors i l'Estat i aleshores va començar a haver-hi una preocupació cap al gènere. (Mujica, 2009).

¹Valeria Valdés (2025), col·laboradora per Amnistia Internacional explica que les sigles LGTBIQ+ fan referència a les persones que formen part d'un col·lectiu: dones lesbianes, homes homosexuals, persones bisexuals, transsexuals, intersexuals... El símbol + s'inclou perquè es tracta d'una categoria oberta.

És per això que a mitjans dels anys setanta, un nou discurs religiós va començar a configurar-se, succeeix els anys posteriors al Concili Vaticà II, l'intent més gran de l'Església catòlica d'adaptar-se a la nova societat laica. (Moreno, 2017).

Aquest corrent provoca la *segona evangelització d'Europa*. Es tracta d'organitzacions que tenen el suport explícit de Juan Pablo II. Tots els grups tenen característiques comunes: veneren un líder, defensen radicalment les seves defenses, practiquen el proselitisme i refusen la secularització. (Mujica, 2009).

En els darrers anys, el Vaticà, per poder mantenir la seva influència en la societat s'ha vist obligat a confiar en entitats que, més enllà de la seva pròpia jerarquia provenen d'un moviment ultracatòlic, organitzacions com l'Opus Dei, o els Legionaris de Crist. (Pizarro, 2009).

El que aquests grups tenen en comú és una innovadora barreja de modernes i efectives tècniques de comunicació conjugada amb les creences morals més fonamentalistes. Aquestes organitzacions també comparteixen un caràcter obert i molt proselitista, representen una Església que sap qui són els seus "enemics" i recluten adeptes per defensar, promoure i estendre les seves creences. (Pizarro, 2009).

Aquests moviments amb freqüència eviten les estructures tradicionals de l'Església, que contemplen com ineficients i inapropiats per la important tasca de "*recristianitzar*" el món.

L'estratègia es concentra en la naturalització del discurs religiós i en una demanda de totalitat: "això és així perquè ho diu Déu i perquè ho diu l'església". Aquests grups estan preocupats respecte al camp de l'argumentació científica i han creat mecanismes complexos per fer una superposició i connexió entre les disposicions clàssiques de la normativitat religiosa i les noves pautes del discurs científic. Han elaborat els seus discursos sobre la veritat. (Mujica, 2009).

Finalment, la família és un altre gran articulador comú dels discursos d'aquests grups. La seva defensa constitueix l'activitat central de les seves accions. Però, la naturalesa de la família està directament associada al discurs clàssic de l'Església Catòlica que respon als cànons de família heterosexual, monogàmia i amb l'objectiu de què les dones es reproduueixin. (Mujica, 2009).

2.2. El paper de les dones en les organitzacions ultraconservadores

En la majoria dels casos, el paper de les dones en les organitzacions ultraconservadores és similar al que té en les religions monoteistes, que creuen en un Déu personal, omnipotent, omnipresent i omniscient perquè aquestes organitzacions es desprenen i es fomenten en tradicions religioses de base patriarcal, referint-nos quan parlem de base patriarcal a què hi ha una figura, un líder religiós semblant a l'home en la família que té un poder i uns atributs superiors als que tenen els altres membres.

El patriarcat és un sistema de dominació estructural i permanent de les dones, les nenes els nens i els sectors més vulnerables de la societat, basat en la masculinitat hegemònica, considerada el fonament del poder dels homes, de la submissió de les dones, de la legitimació, de la discriminació i inclús de la violència de gènere. L'home apareix com a referent del qual és l'humà i dels valors morals. (Tamayo, 2018).

En aquesta línia, Rita Segato (2021) es refereix al patriarcat com la minorització de les dones; minoritzar fent referència a tractar les dones com a alguna cosa menor i deixant de banda els temes de les dones en l'àmbit més íntim. Manifestant també que el subjecte natural de l'esfera pública serà: masculí, blanc, propietari, lletrat i pater familias

Respecte als drets inherents a les persones, els grups religiosos, en quant agents socials significatius, han participat en el debat sobre l'acceptació i l'abast dels drets inherents a les persones, la immensa majoria de les organitzacions religioses i dels seus adeptes accepten la pràctica total dels drets reconeguts en els instruments jurídics encara que mantenint prevencions cap a les conseqüències derivades del que ells denominen "*ideologia de gènere*" o feminisme. (Llaquet, 2024).

Les religions monoteistes històricament han discriminat les dones, no considerant-les subjectes en peu d'igualtat amb els homes. Qui elabora els principis morals, incloent-hi els principis morals que afecten les dones, són els homes, que els marquen el camí a seguir perquè no es desviïn moralment. A l'Església catòlica, en la que l'Opus Dei organització en la qual ens centrem en aquest treball, es desprèn, l'única manera d'accedir a Déu o de comunicar-se amb ell són els homes a través dels sacerdots (Tamayo, 2019).

El feminisme ens ha ofert una reflexió sobre el sotmetiment històric de les dones, afegint-hi èmfasi en la misogínia de les religions i en les subtils formes en les quals les dones han estat sotmeses mitjançant l'acceptació de rols generats tradicionalment pel paradigma

d'una masculinitat hegemònica, pressupòsits els quals les dones creients han interioritzat com a normals (Díez, 2002).

Els discursos misògins porten les dones a patir in comptables abusos. La culpa que els fan sentir és l'eina perfecta perquè un abusador pugui manipular-les, així ho explica Lo-Ami Salazar, supervivent de l'organització ultraconservadora cristiana "*La Luz del Mundo*", coneguda popularment per operar a Mèxic (Salazar, 2022).

La Luz del Mundo va ser creada a Guadalajara (Mèxic) l'any 1926, es tracta d'una organització ultraconservadora cristiana que fonamenta la seva existència en què Déu li va dir al seu fundador Eusebio Joaquín que havia de predicar la seva doctrina i el dotava així d'una qualitat divina.

Salazar, supervivent de *La Luz del Mundo* explica que va nàixer en aquest grup, i que quan neixes en un grup d'alt control, com és el seu cas, és difícil reconèixer les violències viscudes perquè les assumeixes com a vivències normals i que un cop reconegudes és molt difícil nomenar-les. Manifesta que la culpa que els inculquen des que són petites afecta la manera en com viuen les experiències amb els homes durant la seva vida.

La majoria de les dones d'aquests grups són dones educades en els valors del conservadorisme, respectuosos de l'autoritat en el grup on es desenvolupen, obedients a les normes que marquen les pautes del seu comportament, i viuen segures i confiades en les certeses de la vida quotidiana que cada grup els dona. S'ajusta molt bé a una institució que exigeix tot d'elles a canvi de seguretats en aquesta vida i en el "*més enllà*". (Ávila, 2018).

És a dir, les dones d'aquests grups saben que hi ha rols o llocs dins d'aquests grups definits per la jerarquia del gènere masculí que mai podran aconseguir. Es tracta de llocs que inclouen un poder, encara que aquest sigui el mínim, saben que no el podran aconseguir pel simple fet de ser dones. El paper que elles ocupen és un paper d'obediència, de submissió i d'estar sempre al servei dels homes del grup quan els faci falta. Han de servir als homes perquè a través d'ells estan servint a Déu.

2.3. Dinàmiques de poder, submissió i control dins les organitzacions ultraconservadores cristianes

La veritat és el primer que és sacrificat quan s'entra a formar part d'un grup exclusiu. La distorsió de la realitat i de la informació, mitjançant l'ocultació, la mentida i l'engany és

una de les tècniques més utilitzades en els grups ultraconservadors. Les organitzacions, en general, justifiquen aquesta mesura al·legant la protecció de l'individu i la garantia de la consecució dels ideals i fins. (Rodríguez, 2004).

Una de les principals dinàmiques de poder que tenen els grups ultraconservadors és la capacitat de captació de nous membres. Sobre aquest aspecte, qualsevol persona és susceptible de ser captada per una secta o una organització, però Bosch remarca que estan més exposades les dones entre 35 i 45 anys, els nens i la gent gran (Bosch, 2001).

Segons la bibliografia consultada (Bosch, 2001) els grups ultraconservadors actuen seguint quatre fases:

En primer lloc, la fase d'atracció o seducció on atrauran i seduiran a les persones tractant-les bé i ensenyant només les parts positives del grup en qüestió distorsionant així la realitat i creant una percepció fal·laç del que serà el grup com a tal. L'encarregat de "captar" ho farà brindant-li suport, donant-li seguretat i intentant establir una amistat amb la persona que acabarà sent adepta.

En segon lloc, la fase de captació, en l'Opus Dei coneguda també com la fase de "pitar", una vegada han aconseguit crear emocions d'afecte cap al grup en la primera etapa les persones decideixen formar part del grup.

Bosch, ens indica quins són els factors de captació poden estar relacionats amb les persones que poden presentar les següents característiques:

- Tenen grans inquietuds religioses o intel·lectuals no resoltes, persones confoses cap a quin rumb agafar.
- Persones que presenten una situació de soledat que els impedeix buscar companyia o vinculació a grups
- Joves, immadurs i que poden tenir problemes d'identitat

En tercer lloc, trobem la fase de conversió, en aquesta la persona ja es converteix en adepta, assumeix responsabilitats i compromisos en el grup.

I finalment la quarta on la persona ja forma part completament del grup i totes les seves accions i la seva vida giren al voltant d'aquest.

La pregunta és, com aconsegueixen en tan sols quatre fases captar a tanta gent? A través del control de la conducta, de la informació, de les idees i de les emocions. Suprimeixen

les conductes antigues i n'instal·len de noves fins que es converteixen en hàbits, es controla la informació que arriba als adeptes i juguen amb la fe dels adeptes perquè només es creguin el que es diu externament si està confirmat per la secta, bàsicament es produeix un biaix en la informació.

L'objectiu principal de les tècniques de control mental és confondre i alterar els processos mentals dels adeptes, el que interessa és impedir el pensament crític, racional i ajustat a la realitat. Si s'aconsegueix controlar la part cognitiva i argumentativa de l'adepte, s'aconsegueix que aquest assumeixi amb criteri tota la informació que rep del grup. No s'ho qüestiona, només es segueix la proposta del líder. (Rodríguez, 2023).

Fins i tot quan el control del grup que recau sobre els seus membres és total, poden sorgir les exigències d'aportacions econòmiques, fet que passa en l'Opus Dei i que s'explicarà més profundament més endavant.

La psicòloga Laura Merino, especialista en sectes, en el documental "El Minuto heroico" (2025), expressa que et fan creure que és Déu el que t'escull i quan és Déu el que t'escull l'impacte que et genera és molt fort, per això després és molt difícil criticar la situació.

3. Marc jurídic aplicable

Pel que fa a la regulació, en la majoria dels països i en la normativa internacional no hi ha un instrument determinat per regular l'existència dels grups religiosos ultraconservadors. A més a més, aquests grups s'emparen en el dret fonamental a la llibertat religiosa. Per aquest motiu, cal analitzar els límits d'aquest dret per poder determinar si les seves actuacions poden quedar protegides o si s'estan vulnerant els drets no només de les dones sinó dels seus adeptes en general.

En la Constitució Espanyola en l'article 16 es garanteix la llibertat ideològica, religiosa i de culte dels individus i de les comunitats, amb la limitació necessària per al manteniment de l'ordre públic protegir per la llei. Aquest article es desenvolupa amb més extensió en la Llei Orgànica 7/1980, de 5 de juliol, de llibertat religiosa.

En aquesta, s'estipula que tota persona té dret a: professar les creences religioses que esculli, així com de no professar-ne cap.

En l'article 3 de la Llei s'estableixen els límits de la llibertat religiosa i de culte que són: la protecció del dret dels altres a l'exercici de les seves llibertats públiques i drets fonamentals, així com la salvaguarda de la seguretat, de la salut i de la moralitat pública, elements constitutius de l'ordre públic.

Tal com es menciona en la STS 224/2021 FJ 7 i en el mateix article 5 de la norma, s'atribueix a les Esglésies, Confessions i Comunitats religioses plena autonomia, assenyalant a l'efecte que "podran establir les seves pròpies normes d'organització, règim intern i règim del seu personal".

L'exercici dels drets fonamentals i les llibertats públiques no és absolut ni incondicionat, serà legítim sempre que es realitzi dins dels seus límits concrets.

Així es menciona i s'especifica en la STS 224/2021 FJ 7 i en reiterada doctrina del Tribunal Constitucional, recollida en les SSTC 42/2011 FJ3 i en la 78/2019 FJ5 en què s'especifica que: el seu exercici està subjecte tant a límits establerts directament en la mateixa. Constitució com altres que poden fixar-se per protegir o preservar altres drets o béns també constitucionalment protegits.

En la mateixa sentència s'explica que el principi de proporcionalitat o de ponderació és utilitzat amb freqüència pel Tribunal Constitucional amb la finalitat de comprovar la

constitucionalitat de les mesures restrictives dels drets fonamentals, exigides per una solució harmonitzada o equilibrada de conflicte d'aquests drets.

En la STC 39/2016 FJ 5, el TC estableix que per decidir si una concreta mesura limitativa d'un dret fonamental supera el judici de proporcionalitat és necessari el compliment dels tres requisits o condicions de la seva idoneïtat, necessitat i proporcionalitat en sentit estricte, quan diu textualment:

"el respeto al principio de proporcionalidad de la medida enjuiciada exige, tal como ya hemos avanzado, constatar que la medida adoptada sea susceptible de conseguir el objetivo propuesto (juicio de idoneidad); necesaria, en el sentido de que no exista otra medida más moderada para la consecución de tal propósito con igual eficacia (juicio de necesidad); y, finalmente, que sea ponderada o equilibrada, por derivarse de ella más beneficios o ventajas para el interés general que perjuicios sobre otros bienes o valores en conflicto (juicio de proporcionalidad en sentido estricto)".

Respecte als límits concrets sobre el dret de llibertat religiosa, com hem vist en els punts anteriors, per una banda en la constitució s'estableix un límit clar que és l'ordre públic protegit per la llei, és un límit específic de l'exercici de les llibertats; d'altra banda, el respecte als drets dels altres, establert en l'article 10.1 de la Constitució Espanyola, d'ara endavant CE, com "fundamento del orden político y de la paz social", i límit general de l'exercici de tots els drets fonamentals i les llibertats públiques (Costa, 2007).

Així mateix, en l'article 29.2 de la Declaració Universal dels Drets Humans (1948) estableix com a limitació general a l'exercici dels drets que: "tothom estarà sotmès només a les limitacions establertes per la llei i únicament amb la finalitat d'assegurar el reconeixement i el respecte deguts als drets i llibertats dels altres i de complir les justes exigències de la moral, de l'ordre públic i del benestar general en una societat democràtica". Afegint doncs com a límit la moral i el benestar general (Costa, 2007).

I en l'article 9.2 del Conveni Europeu per la Protecció dels Drets Humans estableix en concret que:

"la llibertat de manifestar la seva religió o les seves conviccions no pot ser objecte de més restriccions que les que, previstes per la llei, constitueixen mesures necessàries, en una societat democràtica, per la seguretat pública, la protecció de

l'ordre, de la salut o de la moral públiques, o la protecció dels drets a les llibertats dels altres”.

Francisco Manuel García Costa a “Los límites de la libertad religiosa en el derecho español” explica que com s'ha mencionat abans hi ha diferents tipus de límits:

Per començar, l'ordre públic establert en el mateix article 16.1 CE com a límit específic de la llibertat religiosa els elements del qual en l'àmbit d'una societat democràtica es concreten en l'article 3.1 de la Llei orgànica de Llibertat Religiosa en les clàusules “seguretat pública”, “salut pública” i “moral pública”. Com afirma Herrera Pertus, l'inconvenient que es troba en aquest límit i del qual se'n desprenen 3 més és que l'ordre públic és un concepte jurídic indeterminat integrat per normes que protegeixen valors fonamentals d'una organització estatal en cada moment històric (Herrera, 2005). A escala jurisprudencial, l'ordre públic es diu en la STS 228/2018 de 17 de maig en el seu FJ, 2, s'ha d'entendre com a l'ordre que exigeix el funcionament normal i pacífic de les activitats dutes a terme en llocs específics.

En la sentència 9/2026 de 26 de gener, FJ 3 s'especifica sobre l'ordre públic que: no pot ser interpretat en el sentit d'una clàusula preventiva davant a eventuais riscos, perquè en aquest cas ella mateixa es converteix en el perill més gran per a l'exercici del dret de llibertat. És a dir, l'ordre públic no es pot interpretar com una excusa per prevenir possibles problemes futurs. Perquè si es fa d'aquesta manera, interpretar-los es converteix en un perill encara més gran que els riscos que vol evitar, ja que pot limitar massa la llibertat de les persones.

Així mateix, la seguretat pública descrita en la STC 172/2020, de 19 de novembre FJ 3 com la clau per al bon funcionament d'una societat democràtica avançada, sent la seguretat un instrument al servei de la garantia dels drets i llibertats i no una finalitat en si mateixa.

Seguidament, la salut pública és un límit clàssic de la llibertat religiosa; la salut es defineix com un element constitutiu de l'ordre públic protegit per la llei; i que la salut limita la llibertat religiosa i la seva tutela preval sobre la d'aquesta en els casos de confrontació entre ells. (Combalía, 1993).

En la mateixa línia, la moral pública que es menciona en la sentència del Tribunal Constitucional 62 de 1982, de 15 d'octubre que l'admissió de la moral pública com a límit

ha de rodejar-se de les garanties necessàries per evitar que emparant-se en un concepte ètic es produeixi una limitació injustificada de drets fonamentals.

Per acabar, els drets a terceres persones, a la llei orgànica 7/1980, de 5 de juliol, de Llibertat Religiosa, en el seu article tercer, punt primer, s'estableix que un dels límits a la llibertat religiosa, juntament amb el de l'ordre públic establert a l'article 16 de la Constitució, és la protecció del dret dels altres a l'exercici de les seves llibertats públiques i drets fonamentals.

A més a més, en el mateix article tercer, en el punt segon especifica que queden fora de la protecció de la llibertat religiosa la difusió de valors humanistes o espiritualistes altres fins anàlegs que no tinguin una naturalesa pròpiament religiosa.

Per concloure la idea dels límits a la llibertat religiosa la veiem reflectida a través de la STC 46/2001, quan se'ns menciona que:

“El ejercicio de la libertad religiosa y de culto, como declara el artículo 3.1 de La Ley Orgánica 7/1980, en absoluta sintonía con el art. 9 del Convenio Europeo de derechos humanos, tiene como único límite la protección del derecho de los demás al ejercicio de sus libertades públicas y derechos fundamentales, así como la salvaguarda de la seguridad, de la salud y de la moralidad pública, elementos constitutivos del orden público protegido por la Ley en el ámbito de una sociedad democrática”.

Tanmateix, tal com ens especifica la Sentència 9/2026 de 26 de gener FJ 3 hem de recordar que tant les normes de llibertat com les anomenades normes limitadores s'integren en un únic ordenament jurídic inspirat pels mateixos principis. Hi ha, doncs, un règim de concurrència normativa, no d'exclusió de tal manera que els dos tipus de normes són igualment vinculants i actuen recíprocament. És per això que s'exigeix que els límits dels drets fonamentals hagin de ser interpretats amb criteris restrictius i en el sentit més favorable a l'eficàcia i a l'essència d'aquests drets.

A escala internacional, en la Carta dels drets Fonamentals també hi ha un precepte que protegeix la llibertat religiosa, així ho estableix l'article 10 on és manifesta: “tota persona té dret a la llibertat de pensament, de consciència i de religió. Aquest dret implica la llibertat de canviar de religió o de conviccions com també la llibertat manifestar la seva

religió o les seves conviccions individualment o col·lectivament, en públic o en privat, a través del culte, l'ensenyament, les pràctiques i l'observança dels ritus”.

Aquest apartat indica, tal com ja hem vist anteriorment, que totes les persones tenen dret a la llibertat religiosa, amb la diferència que en aquest cas no s'estableix cap límit, a diferència del que sí que s'observava a la Constitució Espanyola

La CEDAW és la Convenció sobre l'Eliminació de totes les formes de discriminació contra la dona. Es parteix de la base que considerant que la Carta de les Nacions Unides reafirma la igualtat de drets entre homes i dones i considerant que la Declaració Universal dels Drets Humans reafirma el principi de la no discriminació i proclama que tots els éssers naixen lliures i iguals.

Respecte a les violències que pateixen les dones en els grups ultraconservadors no se'n parla directament, però s'entén que la protecció a les dones pot estar emparada per la Convenció perquè aquesta inclou totes les formes de discriminació contra el col·lectiu.

4. Anàlisi i valoració crítica

4.1. Anàlisi del paper de les dones dins l'Opus Dei com a organització ultraconservadora cristiana

4.1.1. Història i contextualització de l'Opus Dei

L'Opus Dei és una part de la Església Catòlica, parlant tècnicament és una prelatura personal², que té la finalitat de promoure entre persones catòliques de totes les classes socials una vida totalment d'acord amb la seva fe (Coverdal, 2002).

Les prelatures personals estan regulades en els articles 294 al 297 del Codi de Dret Canònic, en el llibre segon, en què s'especifica que una prelatura personal és una circumscripció eclesiàstica personal que pertany a l'organització jeràrquica de l'Església catòlica, l'erecció de la qual competeix a la Seu Apostòlica.

S'anomena personal perquè manca d'un territori propi, ja que el criteri d'integració dels seus membres depèn de peculiars circumstàncies socialment rellevants que els afecten, com pot ser la mobilitat geogràfica. A diferència de les esglésies particulars, la prelatura personal no s'orienta a la realització de tota la missió pastoral de l'Església en un lloc, sinó que promou la realització de peculiars obres pastorals comuns a diferents diòcesis (Coverdal, 2002).

La prelatura Personal de l'Opus Dei i la Santa creu, és, doncs, un grup catòlic fonamentalista. Aquest grup està dividit en dues seccions estrictament separades físicament, basades en el gènere, però vinculades a través del treball domèstic, únic enllaç entre les relacions de gènere que es viuen dins de l'anomenada Obra (Ávila, 2006).

Els orígens de l'Opus Dei estan vinculats a la Guerra Civil espanyola i a l'època franquista, però ràpidament es va anar expandint, actualment es troba en més de 68 països. L'Opus Dei té inici el 2 d'octubre de 1928 a Madrid per Josemaría Escrivá de Balaguer, un sacerdot aragonès de 26 anys. Convençut que havia rebut una crida de Déu, és llavors quan comença a la propaganda en diferents ambients de la capital, transmetent un missatge de santedat i apostolat en el marc de la vida ordinària del cristià: primer, només entre homes; des de 1930, també entre dones (Coverdal, 2002).

² A aquesta Prelatura Personal de la Santa Creu i Opus Dei també se la coneix com a obra de Déu o simplement l'obra

D'una banda, Escrivá estava segur que Déu li havia encomanat una missió: proclamar entre persones de totes les classes socials el desig de la perfecció cristiana en el món.

D'altra banda, va entendre que havia d'existir una institució on els seus membres encarnessin i expandissin el missatge. La institució en un primer moment la formarien homes, laics i presbiteris seculars. Tots estarien units per un mateix sentit vocacional i de pertinença a una família espiritual, farien algunes pràctiques de pietat cristiana i s'esforçarien per buscar la santedat i viure l'apostolat cristià en el mateix context professional, familiar i social.

La seva postura inicial respecte les dones va canviar durant una visió el 14 de febrer de l'any 1930 mentre celebrava una missa a la capella privada d'Onteiro on Escrivá compren que Déu també vol que les dones passin a formar part de l'obra. (Gore, 2024)

Per poder comprendre la dinàmica entre els gèneres i en gran part la situació de les dones en l'Opus Dei, és necessari explicar l'organització dels membres. És una organització jerarquitzada totalment en la que s'exerceix un control sobre tots els membres. La piràmide d'aquesta prelatura té doncs als sacerdots al cap davant seguits per les seccions d'homes i dones en les seves categories de numeraris, agregats, supernumeraris i auxiliars. La vida dels membres de l'Opus Dei es regeix pels estatuts aprovats pel vaticà, són els estatuts de la prelatura de la Santa Creu i l'Opus Dei escrits a Roma l'any 1982. (Ávila, 2006)

El 70% de les persones són supernumeraris, que tal com s'indica en l'article 11 dels Estatuts de la Prelatura són: "tots els fidels laics solters i inclús casats que (...) participen plenament de l'apostolat de l'Opus Dei". L'altre 30% són sacerdots i homes i dones laics i cèlibes.

Els homes numeraris i les dones numeràries es dediquen a temps complet a l'Opus Dei, i encara que conserven la seva qualitat de laics, viuen en cases comunes, cedeixen els seus béns personals i els seus salaris es sumen als de la comunitat que pertanyen. Això es regula en les Gloses sobre l'obra de Sant Miquel en què es diu textualment que: "Los Numerarios y Agregados asumen libremente la obligación de destinar todos los frutos de su trabajo profesional a cubrir sus gastos personales y sostener las necesidades de la Obra". Aquest text i gran part dels textos que envolten l'Opus Dei, des de l'any 2016, no tenen lliure accés ni als membres de l'Opus Dei ni als no membres. La funció dels

numeraris i les numeràries també s'especifica en l'article 8 dels Estatuts de la Prelatura de la Santa Creu i l'Opus Dei.

Tots els numeraris i numeràries viuen en els centres en zones separades entre homes i dones, les numeràries poden atendre l'administració familiar o la cura domèstica dels centres.

En els mateixos estatuts en l'article 10 es regula la figura dels agregats i les agregades, que són laics cèlibes amb les mateixes obligacions que els numeraris, però treballen i viuen fora dels centres de l'Opus Dei.

Per acabar, hi ha la figura de les numeràries auxiliars, en la que en gran part es centra aquest treball, regulada en l'article 9 dels Estatuts, aquestes dones són les que es dediquen a fer les feines de casa, que segons els estatuts assumeixen voluntàriament com la seva feina professional, i per tant viuen i treballen en els centres de l'Obra.

Aquesta estructura està signada per les diferències sexuals i els rols de gènere, on les dones queden sota la tutela sacerdotal i al servei de la secció masculina, quant a proveïdores dels serveis domèstics que tota llar necessita, és a dir són dones al servei dels altres (Ávila, 2018).

A l'Opus Dei les relacions de gènere estan centrades en la divisió sexual binària i en la feina d'acord amb el gènere, dins d'un model patriarcal de supremacia masculina i col·laboració femenina. La divisió de la feina respon a la cultura del gènere sustentada en preceptes molt arrelats del catolicisme i al predomini d'una visió social on homes i dones s'aprecien totalment diferenciats sexualment. Així mateix, un home mai podria ser numerari auxiliar (Ávila, 2018).

Actualment, s'expandeix i suma fidels a través de la formació, amb escoles segregades per sexe, clubs juvenils, universitats pròpies, escoles de negocis i també centres d'estudi i treball per a dones que després s'ocuparan de centres d'Hostaleria, col·legis majors i residències de l'Opus Dei on els homes i les dones viuen totalment separats.

La psicòloga clínica Vega González, directora gerent del Centre d'Assistència i Investigació de Socioaddiccions (AIS), assenyala que dins de l'Opus Dei també hi ha persones amb molt poder. En la mateixa línia, Sebastián Sal, advocat argentí, afirma que darrere d'una aparent finalitat religiosa, l'Opus Dei persegueix principalment el poder, que obté a través de contactes i recursos econòmics. És necessari remarcar que l'Opus

Dei és una organització mutatis mutandis que va fent els canvis necessaris de cara a l'àmbit públic perquè sembli que es van modernitzant (Tapia, 2004).

4.1.2. Anàlisi del paper de les dones dins l'Opus Dei

Les dones, com s'ha dit anteriorment, en un principi no tenien cabuda a l'Opus Dei, Escrivà de Balaguer, popularment conegut com el fundador, volia una obra només formada per homes i deia en repetides ocasions que les dones mai formarien part de l'Obra, fins que va ser conscient que algú havia de fer la feina de casa. Més endavant, van ser percebudes com a operàries que treballaven exclusivament en tasques domèstiques, i van entrar en la diversitat d'activitats que l'Obra volia cristianitzar, com les publicacions femenines on s'intentaven difondre la imatge perfecta de la dona mitjançant una moda discreta i elegant que recuperés el "bon gust"; i fins i tot escoles on se les capacitava de com gestionar el pressupost de la llar (Ávila, 2018).

Les primeres dones que van poder accedir a l'Opus Dei eren conegudes com les numeràries serventes, així van començar a dir-se per què es dedicaven a les feines mensuals o al servei domèstic en les cases de l'Obra (Tapia, 2004).

A partir de 1965, assenyala Tapia (2004), totes les dones van rebre un escrit de Roma en el que se'ls deia que es canviava el terme de numeràries serventes a numeràries auxiliars, terme que encara s'utilitza a el dia d'avui.

Les numeràries auxiliars no poden ocupar mai càrrecs de govern, ni pertànyer a la categoria d'inscrites, així com tampoc poden exercir fora de les cases de l'Opus Dei (Tàpia, 2004).

Les dones, en un inici, convençudes que responen a una "crida divina", desconeixen les renúncies que es van revelant progressivament. Per aquest motiu, al principi no oposen resistència quan han d'acceptar una nova identitat i un canvi en la seva personalitat viscuda fins a aquell moment (Ávila, 2018).

Són considerades diligents, disciplinades i obedients i compleixen amb el celibat i la castedat mentre procuren assolir la virtut de la pobresa, renunciant a tots els seus béns i salaris en favor de l'obra. Han de tenir la certesa que la seva contribució a la cristianització de la vida "mundana" és necessària mitjançant l'apostolat, que implica una dinàmica de rols de subordinació a l'autoritat i al sexe masculí. Així mateix, han de treballar a favor de mantenir els rols de gènere tradicionals que elles mateixes fomenten en els centres de

formació d'altres associades de l'Opus Dei, així com en les seves escoles exclusives per a nenes i noies.

En la ideologia de l'Opus Dei els homes dirigeixen la política, les relacions laborals, els negocis i són els que s'encarreguen de l'economia familiar, s'entén que sense ells la família no podria subsistir. En canvi, les dones són les que s'encarreguen dels espais privats, organitzen la casa, eduquen, cuiden i administren els béns familiars, sempre segons les indicacions i els objectius determinats pel pare de família. (Ávila, 2018)

Aquest estudi s'articula a partir dels testimonis recollits en la primera Cimera Internacional sobre els Abusos de l'Opus Dei (Argentina, desembre 2025), sota el marc de l'organització ECA (Ending Clergy Abuse), i compta amb l'anàlisi tècnica dels advocats Lucas Lecour, Sergio Salinas Giordiano i Sebastián Sal: aquest últim és l'advocat representant de 43 dones que estan denunciant actualment a l'Opus Dei per captació de persones i tràfic de persones. També es té en compte el testimoni de 13 dones sobrevivents que queda recollit en el documental d'HBO "El minuto heroico" on també apareix l'advocat Sebastián Sal.

Per fer un anàlisi el més curós, se seguirà pas a pas les situacions que viuen les dones a l'Opus Dei des del moment que són "captades" fins al moment en què aconsegueixen sortir.

Hi ha diferents maneres de captació de les dones dins de l'obra, una de les més utilitzades fa referència a les dones que pateixen de dificultats econòmiques i que no es poden permetre estudiar el que els agradaria, com s'analitzarà més endavant aquí apareix el primer índex de violència econòmica. S'aprofiten de la vulnerabilitat d'aquestes dones i els ofereixen una beca per poder entrar a una escola a fer un curs de cuina o rebosteria.

És a dir, es produeix una interseccionalitat perquè s'aprofiten de dues característiques fonamentals que són: en primer lloc, que són dones i, en segon lloc, la classe social a la qual pertanyen i els pocs recursos que tenen que no els permeten poder estudiar.

Claudine Maguire (numerària auxiliar a Irlanda des de 1982 a 1984) i Teena Fogarty (també numerària auxiliar a Irlanda i a Anglaterra des de 1978 fins al 1993) expliquen que totes dues van veure un anunci a la premsa sota el títol "càtering i hostaleria", on teòricament aprendrien a cuinar i tot el que estigués relacionat amb la indústria hotelera. El mateix relata Raquel Barrios, numerària auxiliar a Mèxic.

Totes elles eren menors d'edat i provenien de famílies amb pocs recursos econòmics en el moment de veure l'anunci. A les famílies se'ls venia la idea que les seves filles obtindrien una beca per poder estudiar; aquestes facilitats generaven un gran impacte en llars que buscaven un futur millor, ja que les joves imaginaven que podrien transcendir la seva realitat i superar-se. Tanmateix, res més lluny de la realitat: Alicia Brillas (numerària al Salvador, Guatemala i Costa Rica entre 1973 i 1996) explica que no era un camí cap a la llibertat, sinó un camí cap a l'Opus Dei.

Vega González directora gerent del Centre d'Assistència i Investigació de Socioaddiccions (AIS), assenyala el que s'ha exposat prèviament: a l'hora de captar les noies, sovint s'aprofiten del fet que es troben en l'etapa de l'adolescència i tenen baixa autoestima, un període en què moltes poden necessitar una necessitat més elevada d'acceptació i presentar una vulnerabilitat més gran. Aquesta situació facilita que els captadors puguin manipular-les i guanyar-se la seva confiança amb més facilitat.

Una vegada han aconseguit que les noies comencin a accedir als clubs³ els assignen a cada una una directora espiritual a la qual li han d'explicar tot el que els passa, fins i tot les coses més íntimes. María Isabel Mena Arias (agregada a Espanya entre 1978 – 2000) afirma que és aleshores quan les directores espirituals els comencen a demanar que resin i que comencin a fer petites mortificacions.

A partir dels 14 anys, segons les testimonis, es comença a interpel·lar les joves amb preguntes recurrents sobre la possibilitat que Déu les estigui parlant, sobre quina és la seva veritable voluntat o si potser Déu els està demanant més del que elles estan disposades a oferir. Progressivament, aquestes converses poden conduir a la idea que la persona podria tenir vocació per a formar part de l'Opus Dei.

En aquest context, la vocació es presenta com una crida divina que existiria fins i tot abans del naixement de la persona. Quan aquest missatge es transmet a adolescents d'uns 14 anys, pot generar en elles un sentiment d'importància i transcendència, així com la percepció que estan destinades a assolir una missió especialment rellevant. La vocació, explica Agustina L. de los Mozos Muñoz (numerària a Espanya 1971-1979) i coordinadora de Opuslibros.org⁴, s'aconsegueix a través de la coacció o inducció, perquè

³ Els clubs són llocs de lleure, impulsats per membres de la prelatura per la formació de joves.

⁴ Opuslibros.Org és una organització creada per exmembres de l'Opus Dei on es publiquen les vivències d'aquests exmembres i llibres silenciats per la pròpia organització catòlica.

ningú té vocació a l'Opus Dei, no existeix, te la donen ells. Estructuren les idees de les noies perquè pensin que tant sí com no han de formar part de l'Opus Dei.

Les dones que han sortit de l'Opus Dei expliquen que quan arriba el moment en què la teva directora espiritual et diu que tens vocació es duen a terme unes convivències a diferents països i allà es fan més insistents que has de decidir quina vocació tens. Indiquen que aquestes convivències són conegudes com a convivències de “pitables”, és a dir hi ha la possibilitat que les nenes “pitin”⁵.

El dia que han de demanar l'accés a l'Opus Dei els fan escriure una carta al pare de l'Opus Dei, demanant-li ser membre de l'Opus Dei.

És a dir, hi ha una persona menor d'edat que està sol·licitant, sense tenir coneixement, entrar en un grup a través d'una organització i un adult que està supervisant-ho i autoritzant-ho. A més a més, cal remarcar que els diuen instantàniament després d'escriure la carta que no poden dir res a les famílies perquè aquestes poden ser la veu enemiga i que sigui quan facin els 18 anys i estiguin més segures quan ho comuniquin.

Això es veu regulat en el punt 41 de la instrucció sobre el mode de fer proselitisme quan s'especifica que: “mai s'extremarà bastant la discreció... s'ha d'aconsellar als nous que callin: perquè el seu ideal és com una llum acabada d'encendre... i pot ser suficient una bufada per apagar-la en el seu cor”.

D'acord amb els estatuts només els majors d'edat poden convertir-se en membres de l'Opus Dei, però “pitar” no està vist com una entrada definitiva, sinó sobre un primer pas, el que no expliquen és que en el moment en què pites ja segueixes com si fossis un membre de ple dret dins de l'Obra, ho explica Antonia Cundy periodista al mitjà Financial Times.

Una vegada han entrat i formen part, els fan escriure en un full 4 noms d'amigues seves que creguin que poden ser susceptibles de ser captades perquè entrin a l'Opus, aquest full es guarda fins a l'any següent que és quan es mira quines han “pitat”.

En la instrucció sobre el mode de fer proselitisme s'especifica en els punts 44 i 45 que s'ha d'intentar que la gent entri a l'Opus abans dels 25 perquè és difícil que la gent amb més de 25 anys pugui trobar una vocació.

⁵ A l'Opus Dei s'utilitza l'expressió “pitar” quan algú demana l'admissió

Les noies, una vegada formen part de l'Obra, es veuen obligades a fer totes les normes que els demanen perquè els prometen el cel i en aquell moment la seva realitat ja està molt alterada.

Anteriorment, hi havia els vots evangèlics -pobresa, castedat i obediència-, que a l'Opus Dei van ser substituïts per promeses, els vots estan regulats en les Constitucions de 1950. Maria Roca Blasco (numerària a Espanya i Irlanda des de 1980 fins al 2002) explica que la pobresa a l'Obra no es veu però la prediquen, els centres no tenen cap característica associada a la pobresa.

L'obediència es presenta com el valor suprem que et garanteix el cel: si obeeixes, encara que allò que facis no sigui correcte, el simple fet d'obeir té un valor diví. Pel que fa a la Castedat dins l'Obra és la manera en què es viuen les relacions sexuals i l'arrel de molts problemes.

Les mortificacions són un altre tipus de norma o obligació que han de fer les persones de l'Opus Dei comporten una renúncia a alguna cosa, normalment es fa amb relació a coses relacionades amb el cos. Un exemple de mortificació és el cilici⁶ que l'han de portar dues hores al dia. Vega González explica que les dones estan disposades a fer aquestes mortificacions sense oposar-se perquè les convencen que el mal que pateixen i que se'l posen per “voluntat pròpia” és una ofrena que li fas a Déu i deixa clar que això tot és manipulació psicològica.

Les mortificacions estan explicades en l'obra: “El espíritu del Opus Dei”, en el punt 64 de l'apèndix, i s'especifica que aquestes mortificacions corporals són només per a les numeràries o numeràries auxiliars i els agregats i que, en canvi, no estan incloses en el pla dels supernumeraris o supernumeràries.

La psicòloga Laura Merino (2025), explica que el que et generen les mortificacions és el teu debilitament que t'acaba generant que no pensis amb una claredat total. Quan algú intenta manipular a un altre, el que ha de fer és debilitar-lo, perquè passes a ser un objecte.

Una manera de coaccionar a les dones que formen part de l'Opus Dei és a través del que ells coneixen com la “familiosis” descrita en un text del Senyor Álvaro⁷ que l'any 1981

⁶ Un cilici és una camisa aspra, cinyell de cerres o de cadenetes de ferro, portats damunt la pell per esperit de mortificació (DIEC).

⁷ Álvaro del Portillo va ser col·laborador estret de Josemaría Escrivá de Balaguer i es va convertir en el seu primer successor al capdavant de l'Opus Dei

va expressar que s'havia d'estimar la família; però que primer sempre hi ha Déu i la vocació. És per això que les numeràries i numeràries auxiliars no poden anar sempre a veure la família, els impedeixen sortir del centre quan elles volen. En l'obra "Vandemecum de las sedes de los Centros", s'expressa que s'ha de trencar el vincle amb la família com a manifestació patent que la família és l'Obra, i que, per tant, els Numeraris no poden deixar a la vista fotografies dels parents en les habitacions personals dels Centres.

Pel que fa a les cartes o missatges que poden rebre o enviar a la família, aquests han de passar prèviament per la direcció del centre abans de ser lliurats o oberts per les destinatàries. En aquest procés es realitza una revisió exhaustiva de la informació que poden rebre o transmetre. Aquest comportament està regulat a les Gloses sobre l'obra de Sant Miquel⁸.

De la mateixa manera, el telèfon es col·loca en un lloc de pas amb la finalitat de poder escoltar les converses. Així doncs, les dones no poden expressar-se amb llibertat, ja que són conscients que les seves comunicacions poden ser escoltades. En aquest sentit, Sebastián Sal assenyala que aquesta situació implica una manca de llibertat, perquè que no es pot tenir accés a cap mena d'informació que des del centre no es vulgui permetre.

L'únic accés a l'educació que podien tenir les numeràries auxiliars era una formació impartida en el mateix centre, anomenada estudis de ciències domèstiques. Tanmateix, aquest títol no té cap reconeixement ni validesa fora de l'Opus Dei.

Pel que fa a l'àmbit laboral, les supervivents expliquen que cap d'elles va firmar mai cap nòmina ni contracte, ja que es considerava que estaven treballaven "per a la família". En alguns casos, tot i que podien tenir accés a la nòmina, no la podien llegir i aquesta es mantenia sempre a direcció, de manera que no tenien accés real ni percebien cap salari. Per tant, no disposaven de contracte laboral, sou ni cotització a la Seguretat Social. Aquesta situació apareix regulada a Gloses sobre l'obra de Sant Miquel⁹.

⁸ "Los directores, por su parte, tienen el derecho de evitar que lleguen a los miembros de la Obra escritos, cartas, etc (...), que de algún modo puedan causar daño a quienes las reciben"

⁹ "Els numeraris i agregats assumeixen lliurement l'obligació de destinar tots els fruits de la seva feina professional". "Es consideren fruits del treball professional - que ingressen, com de costum, al Centre - totes les quantitats que es reben, és a dir, salari o sou, pensions de jubilació, indemnitzacions per acomiadament (...):"

A l'hora de fer el testament, se'ls proporciona una plantilla que han de seguir i fins i tot se'ls indica quines persones hi han d'aparèixer. Se'ls diu que han de confiar en el fet que serà l'Obra qui posteriorment farà arribar les seves pertinences a la família. Tot i que formalment ningú no les obliga a fer-ho, cal remarcar que moltes d'aquestes dones han estat sotmeses a un procés de manipulació des de l'adolescència, en alguns casos des dels catorze anys, i que com s'explicarà més endavant la violència psicològica i la pressió que pateixen és molt forta.

En aquest context, difícilment es plantegen la possibilitat d'abandonar l'Opus Dei, ja que el compromís adquirit amb Déu i amb la vocació era percebut com molt fort. A més, quan algunes dones es plantejaven sortir-ne, eren conscients que no tenien res fora de l'Obra: no disposaven de diners i, sovint, la relació amb la família s'havia deteriorat o s'havia trencat, de manera que tampoc tenien on anar.

A més, els directors de l'Opus Dei poden decidir quan les numeràries, les numeràries auxiliars i les agregades havien de canviar de centre o fins i tot de país, sovint sense un motiu aparent.

Finalment, quan arriba el moment en què es comencen a plantejar sortir de l'Obra són enviades a un psiquiatra de la mateixa organització. Fins i tot en alguns casos la directora espiritual està present en la sessió, fet que és irregular i que només pot permetre un psicòleg o psiquiatre de l'Opus Dei. A més a més, l'informe no es dona a la persona "malalta" sinó a la directora espiritual.

4.1.3. Enquadrament en formes de discriminació i violències per raons de gènere

Una vegada analitzades les diferents situacions i dinàmiques que afecten les dones dins de l'Opus Dei, és rellevant estudiar fins a quin punt les actuacions que s'han explicat poden ser formes de violència per raó de gènere.

En aquest apartat s'analitzarà si aquestes pràctiques poden encaixar en les formes de violència masclista regulades en la Llei 5/2008, del 24 d'abril, del dret de les dones a erradicar la violència masclista.

La finalitat d'aquesta norma és establir els mecanismes necessaris per contribuir a l'erradicació de la violència masclista que pateixen les dones i reconèixer i avançar en

garanties respecte al dret bàsic de les dones a viure sense cap manifestació d'aquesta violència.

D'acord amb aquesta llei, en el preàmbul s'especifica que, la violència masclista s'entén com la violació dels drets humans a través de la violència que s'exerceix contra les dones com a manifestació de la discriminació i de la situació de desigualtat en el marc d'un sistema de relacions de poder pels homes sobre les dones i que, produïda per mitjans físics, econòmics o psicològics, incloses les amenaces, les intimidacions i les coaccions, té com a resultat un dany o un patiment físic, sexual o psicològic, tant si es produeix en l'àmbit públic com el privat.

En el Conveni d'Estambul (2011/2014) es defineix la violència contra les dones com una violació dels drets humans i una forma de discriminació. Inclou tots els actes de violència basats en el gènere que impliquen o poden implicar danys físics, sexuals, psicològics o econòmics, incloent-hi amenaces, coacció o privació de llibertat, tant en la vida pública com en la privada. Afegeix que és directament contra les dones perquè les afecta a elles d'una manera desproporcionada.

La mateixa llei 5/2008 en el seu article cinquè identifica diverses formes de violència masclista. Entre elles, la violència física, definida com a qualsevol acte de força contra el cos d'una dona, amb el resultat o el risc de produir-li una lesió física o un dany. En el context analitzat, algunes pràctiques descrites anteriorment, com les mortificacions corporals, entre les quals es destaca l'ús del cilici o de les disciplines, podrien interpretar-se com aquest tipus de violència. Tal com assenyala Ávila (2018), aquestes pràctiques solen ser desconegudes per les dones abans d'entrar a formar part de l'organització, i només es revelen un cop la persona ja ha iniciat el procés d'integració dins l'Opus Dei.

Respecte a la violència física patida, Alicia Torancio, diu textualment que els deien: “Si Jesús y los grandes santos soportaron tanto dolor, cómo no lo vas a soportar vos”. María Elena García (numerària auxiliar a Mèxic des del 1990 fins al 2012) explica que una vegada va caure just al costat de la cama on portava el cilici i no es sentia la cama del mal, perquè se li havia incrustat a la cama. Quan va anar a dir-ho a direcció la directora l'esperava amb un somriure i li va dir que se'l posés a l'altra cama.

Una altra de les formes de violència masclista reconeguda per la Llei 5/2008 és la violència psicològica que comprèn tota conducta o omissió que produeix en una dona una desvaloració o un patiment, per mitjà d'amenaces, humiliació, vexacions, menysteniment,

menyspreu, exigència d'obediència o submissió, coerció verbal, insults, aïllament o qualsevol altra limitació del seu àmbit de llibertat. En aquest sentit, diverses de les pràctiques descrites anteriorment dins de l'Opus Dei poden interpretar-se com a possibles formes de violència psicològica. Entre aquestes dinàmiques, els mecanismes de captació són un clar exemple d'aquests tipus de violència, dirigits a adolescents en situacions de vulnerabilitat poden generar una relació de dependència emocional amb la institució. Així com s'explica, aquestes noies són captades molt joves i se'ls planteja la possibilitat de tenir una vocació religiosa, presentada com una crida divina que existiria fins i tot abans del seu naixement. Aquesta construcció progressiva de la vocació pot provocar que les joves desenvolupin un fort sentiment de responsabilitat moral i espiritual, això com la percepció a rebutjar aquesta crida suposaria desobeir la voluntat de Déu.

A més, el paper de les directores espirituals i el sistema de direcció personal que s'estableix dins de l'organització pot reforçar aquesta dependència psicològica. Les dones han d'explicar tots els aspectes de la seva vida personal, inclús els més íntims, fet que genera una relació d'autoritat i confiança que facilita la influència sobre les seves decisions. Com s'ha explicat en l'apartat anterior, aquest conjunt de dinàmiques pot contribuir a limitar progressivament la capacitat crítica de les dones i a consolidar un context de control emocional que dificulta qüestionar les normes o plantejar la possibilitat d'abandonar l'organització.

És a dir, la violència psicològica és duu a terme a través de l'abús de consciència. Perquè hi hagi abús de consciència hi ha d'haver dues coses: una relació asimètrica i l'obertura de la consciència de la part dèbil a la part forta com a element propi d'aquesta relació. Això no vol dir que no es pugui manipular la consciència fora d'aquest context, però seria molt més difícil atribuir dol o responsabilitat per a efectes d'una sanció. En aquest cas, en tractar-se de relacions asimètriques, on està en joc el poder del sagrat es creu que la direcció espiritual requereix també una normativa més detallada per prevenir abusos. (Borgoño i Hodge, 2021).

En tot cas, la diferència que hi ha entre l'abús de poder i el de consciència és que: en l'abús de poder es coarta la llibertat d'acció i en l'abús de consciència es coarta la llibertat de judici i la pròpia autopercepció. (Borgoño i Hodge, 2021)

Si extrapolem l'abús de consciència descrit a les pràctiques dels directors i dels alts càrrecs de l'Opus Dei és quan podem entendre la dificultat que tenen les dones de sortir

de l'organització i encara que entrin voluntàriament a la institució s'ha d'entendre que la voluntarietat es veu condicionada en tractar-se d'una relació asimètrica on la directora espiritual, en aquest cas, és la part jeràrquicament superior que pot influir de manera directa en la formació del judici i en l'autopercepció de la persona.

És a dir, la violència psicològica es veu estretament relacionada amb l'abús de consciència i pot comportar que les decisions adoptades no responguin plenament d'un procés autònom i lliure, sinó que es trobin condicionades per la relació de dependència i per la interpretació de la voluntat divina que es transmet des de l'autoritat.

Respecte a la violència psicològica Alicia Torancio, que va començar a treballar per l'Opus Dei als 16 anys diu que: “cualquier duda vocacional era abordada por la institución como un problema psicológico/psiquiátrico con el consiguiente suministro de psicofármacos para neutralizar la voluntad”. Tenint en compte que els psiquiatres i psicòlegs són sempre membres de l'Opus Dei i sempre actuaran en favor de l'Obra.

Torancio explica també que aquest procés psicològic comença quan entres, afirma: “cuando llegás ahí te empiezan a hacer la cabeza. Te dicen que tenés vocación para ser santa, que podés aportar al mundo a través de tu trabajo y que vas a ayudar a cambiar el mundo”. Aclareix també que el control s'exerceix a través de la correcció fraterna, totes t'observen i informen de tot el que veuen a les directores. I finalment afegeix: “fíjate el lavado de cabeza que te hacen que yo les decía que me iba porque era mala imagen para ellos. Sentía que no servía, que había fallado a dios. Eso es lo que te dicen”.

La violència econòmica, també descrita en l'article 4 de la mateixa llei, consisteix en la privació intencionada i no justificada de recursos per al benestar físic o psicològic d'una dona (...), en el fet d'obstaculitzar la disposició dels recursos propis o compartits en l'àmbit familiar o de parella i en l'apropiació il·legítima de béns de la dona. En l'Opus Dei es veu representat aquest tipus de violència des del primer moment en què la direcció de cada centre es fa càrrec de tots els béns personals de les numeràries, numeràries auxiliars i agregades, fins al moment en què treballen sense cobrar i si necessiten diners per qualsevol cosa han de demanar permís a la direcció i justificar el perquè.

Sobre aquesta qüestió, el Consell General del Poder Judicial (Rodríguez, s.d.) assenyala que la interpretació jurisprudencial de la violència econòmica no exigeix necessàriament l'existència d'una relació de parella o matrimoni. En aquest sentit, el Tribunal Suprem, en la Sentència 444/2020, de 14 de setembre, estableix que aquest tipus de violència pot

produir-se també en altres contextos de relació de dependència o de control econòmic, sempre que es produeixi una privació injustificada de recursos que afecti l'autonomia i el benestar de la dona.

A més de les possibles formes de violència descrites prèviament, també resulta oportú analitzar si les pràctiques observades dins de l'Opus Dei poden reflectir dinàmiques de discriminació de gènere. En aquest sentit, l'organització presenta una clara divisió sexual del treball que assigna funcions diferenciades a homes i dones. Tal com s'ha exposat, els homes ocupen principalment espais vinculats a la direcció, la presa de decisions i l'activitat pública entre que les dones, especialment les numeràries auxiliars, desenvolupen tasques relacionades amb el treball domèstic i la cura dels espais interns dels centres.

Aquesta distribució de funcions pot reproduir rols de gènere tradicionals que situen les dones en una posició de subordinació respecte a els homes dins la institució. A més, la impossibilitat que les numeràries auxiliars accedeixin a càrrecs de govern o duguin a terme determinades activitats fora dels centres reforça aquesta desigualtat estructural. En aquest context, aquestes pràctiques podrien interpretar-se com a manifestacions de discriminació per raó de gènere, en la mesura que estableixen limitacions específiques per a les dones basades en el seu sexe i consoliden una jerarquia institucional diferenciada entre homes i dones.

En conseqüència, les pràctiques descrites podrien encaixar en diverses de les formes de violència masclista definides per la normativa vigent. Aquesta possible qualificació permet plantejar la necessitat d'analitzar, en el següent apartat, quins drets fonamentals podrien haver estat potencialment vulnerats.

4.1.4. Drets fonamentals en joc

Una vegada identificats els comportaments i analitzats, des d'una perspectiva de gènere, interseccional i de drets humans els diferents tipus de violència per raó de gènere que pateixen les dones dins l'Opus Dei resulta necessari analitzar quins drets fonamentals podrien haver estat potencialment vulnerants en el context descrit. Aquest apartat té com a objectiu examinar, des d'una perspectiva jurídica, fins a quin punt les pràctiques observades dins de l'Opus Dei podrien afectar drets reconeguts en l'ordenament jurídic, tant en l'àmbit constitucional com en altres marcs normatius aplicables.

En primer lloc, cal fer referència al dret a la llibertat personal i a la intimitat personal i familiar. El dret a la intimitat, tal com ens indica la Constitució Espanyola i la STC 151/1997, de 29 de setembre¹⁰, es vincula a l'esfera més reservada de les persones, a l'àmbit que aquestes sempre preserven a les mirades alienes, aquell que es desitja que es mantingui ocult. En la sinopsi de l'article 18 CE es manifesta també que la intimitat, d'acord amb el mateix precepte constitucional es reconeix no només a l'individu, sinó també al nucli familiar i així ho reconeix la STC 197/1991, de 17 d'octubre¹¹.

De l'article 18 se'n desprèn el secret de les comunicacions que és en la STC 132/2002, de 20 de maig es remarca que: "en una sociedad tecnológicamente avanzada como la actual, el secreto de las comunicaciones constituye no sólo garantía de libertad individual, sino instrumento de desarrollo cultural, científico y tecnológico colectivo".

La protecció del dret de les comunicacions té una entitat pròpia, diferenciada de la seva vinculació amb el dret de la intimitat, ja que les comunicacions hauran de resultar protegides amb independència del seu contingut. (González, 2011)

En el cas analitzat, diverses de les pràctiques descrites anteriorment dins de l'Opus Dei podrien suposar una limitació a aquest dret fonamental. Tal com s'ha explicat, les dones que formen part de l'organització veuen restringit el control sobre les seves comunicacions personals en el moment en què les cartes que envien o que reben són sotmeses a una revisió prèvia per part de la direcció del centre. Així mateix, les converses telefòniques es realitzen en espais comuns, fet que permet la seva possible supervisió.

En segon lloc, cal fer referència al dret a la integritat física i moral, regulat en l'article 15 CE quan especifica que: tothom té dret a la vida i a la integritat física. La integritat personal es pot entendre com el bé jurídic protegit per la norma que prohibeix la tortura i altres tractes i penes cruels, inhumanes o degradants (Anell, 2012).

En el cas de l'Opus Dei aquest dret pot estar perjudicat en relació les pràctiques de mortificació corporal descrites anteriorment, com el cilici. Encara que aquestes pràctiques es presenten dins l'organització com a actes voluntaris vinculats a la vida espiritual, cal tenir en compte en el context en què es duen a terme, caracteritzat per una forta pressió,

¹⁰ Recurs d'empara 3.983/1994

¹¹ Recurs d'empara 492/1989

una relació d'obediència a l'autoritat i una falta d'informació prèvia sobre aquestes pràctiques abans de la incorporació a l'organització.

A més a més, tal com s'ha presentat, aquestes pràctiques poden generar tant un impacte físic com un debilitament psicològic, fet que pot afectar la capacitat de la persona per prendre decisions de manera plenament lliure. En aquest sentit, s'ha de plantejar si aquestes dinàmiques, en funció de les circumstàncies concretes en què es produeixen, podrien tractar-se a formes de tracte degradant, en la mesura que impliquen una afectació de la dignitat i de la integritat física i moral de les dones.

En tercer lloc, s'ha d'analitzar el dret a la llibertat ideològica i religiosa. Tal com s'ha exposat en el tercer apartat del treball, aquest dret no és un dret que tingui un caràcter absolut, sinó que està limitat respecte a els drets fonamentals de tercers, l'ordre públic la salut i la moralitat pública.

És cert que l'Opus Dei es configura com una institució de caràcter religiós i, per tant, emparada per aquest dret, però cal analitzar si les determinades pràctiques descrites poden excedir aquests límits. Com s'ha exposat durant el treball, el procés de captació de les dones acostuma a començar quan encara són menors d'edat i es basa en la construcció de la idea de "vocació" com una crida divina irrenunciable, aquest fet pot generar una pressió psicològica significativa sobre la seva capacitat de decisió.

En aquest sentit, els límits de la llibertat religiosa es veuen superats quan l'entrada a l'Obra no es produeix en un context de llibertat, sinó en una situació de pressió, dependència o falta d'informació. Així mateix, aquests límits també es poden veure vulnerats quan es dificulta o impedeix l'abandonament de l'organització, on s'estaria vulnerant el dret a la llibertat de les persones que volen sortir de l'Opus Dei.

En quart lloc, en l'article 35 de la Constitució Espanyola es reconeix el deure i el dret al treball, a la lliure elecció de professió o ofici, (...) i a una remuneració suficient per a satisfer les seves necessitats. Segons els testimonis vists, les numeràries auxiliars de l'Opus Dei treballen fent tasques domèstiques dins dels centres de l'organització, aquestes activitats es duen a terme sense l'existència d'un contracte laboral formal, sense percebre un salari i sense cotització a la Seguretat Social. És més, els recursos econòmics que es generen per la feina de les numeràries auxiliars són gestionats per la direcció del centre, fet que limita l'autonomia econòmica d'aquestes dones.

Aquestes accions descrites fins al moment impliquen una falta de reconeixement dels drets laborals que s'ha vist que garanteix la constitució, un d'ells el dret essencial a tenir una remuneració o una protecció social, juntament amb unes condicions de treball dignes.

Respecte a aquest cas, a l'Argentina s'està duent a terme el primer cas en el qual 43 dones de l'Argentina, Paraguai i Bolívia coincidint amb el testimoni de les víctimes espanyoles estan denunciant la prelatura de l'Opus Dei per *explotació i esclavitud* (Bistagnino, 2022).

Respecte al fet de deixar de cobrar per la feina feta, Alicia Torancio (2022), una de les 43 dones, explica què: “te dicen que le ofrecés tu trabajo a dios. A mí me preocupaba que ya no iba a poder mandarle dinero a mis padres. Me dijeron: ya no tenés que preocuparte por tus padres. Ahora tu familia es el Opus Dei”.

En cinquè i últim lloc, les dones denuncien que en el moment de sortir de l'Opus Dei l'organització no cancel·la ni suprimeix les seves dades personals. Respecte a això, la STS de 10 de Novembre de 2011¹² manifesta que sí que és veritat que l'Estat en l'Acord entre aquest i la Santa Seu protegeix la inviolabilitat dels arxius, registres i altres documents pertanyents a les institucions i Entitats Eclesiàstiques, però explica que l'abast d'aquesta clàusula ha de ser interpretat d'acord amb la pràctica internacional en matèria d'immunitat que aquestes immunitats i privilegis no poden anul·lar la dimensió substantiva dels drets fonamentals de la persona¹³.

4.2. Reparació del dany

En relació amb la necessitat de reconèixer el dany, cal tenir en compte que les pràctiques descrites durant el treball, discriminatòries i violentes, no són un fet aïllat sinó que són dinàmiques reiterades que afecten un conjunt de dones en contextos similars. Aquesta reiteració, juntament amb els testimonis i la vulneració de drets provada en el punt anterior, permet considerar que existeix una base suficient per identificar l'existència d'un dany jurídicament rellevant.

La reparació integral ha estat àmpliament reconeguda en l'àmbit internacional a través dels principis relatius per la Cort Penal Internacional, i pels principis derivats del dret internacional dels drets humans com els principis bàsics de les Nacions Unides.

¹² Recurs 5960/2008

¹³ Assumpte Waite i Kennedy, STEDH 7/1999, de 18 de febrer, apartats 67-68

En aquest sentit, entenem la reparació integral com la restitució, en la mesura del possible, a l'estat anterior de la comissió del fet i que satisfaci la víctima. En l'article 3 de la Llei 5/2008 s'entén la reparació com el conjunt de mesures jurídiques, econòmiques, socials, laborals, sanitàries, educatives i similars, preses pels diversos organismes i agents responsables de la intervenció en l'àmbit de la violència masclista, que contribueixen al restabliment de tots els àmbits danyats per la situació viscuda, garantint l'acompanyament i l'assessorament necessaris.

Aquesta reparació comprèn modalitats individuals de reparació a través d'indemnitzacions monetàries, restitució i rehabilitació, això com modalitats de reparació col·lectiva que inclouen mesures de satisfacció i garanties de no repetició (Herrera i Granada, 2020). En aquest context, la reparació integral és un dret que busca reduir l'abast dels danys, pèrdues i perjudicis ocasionats a les víctimes, i a les necessitats individuals i col·lectives d'aquestes, amb especial consideració dels grups vulnerables (Benavides i Escudero, 2013).

Pel que fa a les garanties de no repetició, explica l'ONU, que tenen un paper fonamental en la prevenció de futures violacions de drets humans i en el reforç de l'Estat de Dret, el respecte dels drets humans i la contribució al manteniment de la pau i el desenvolupament. És a dir, aquestes garanties formen part de la dimensió de reconeixement que impliquen canvis estructurals que, en aquest cas, ha de fer la institució per no tornar a cometre la vulneració de drets humans a altres dones.

Quan parlem de garanties de no repetició en contextos religiosos, l'Estat no actua amb la diligència deguda, a l'emparar-se en el dret a la llibertat religiosa de les institucions religioses.

Aquest fet provoca que l'Estat no actuï amb la diligència deguda amb relació a la vigilància de pràctiques que són discriminatòries i violentes de manera reconeguda, no hi ha una preocupació real per les víctimes, inclús algunes són indemnitzades per part de la institució amb el compromís de no revelar el contingut de la seva denúncia públicament (Bahamondes, 2023).

En el cas analitzat, es pot plantejar la necessitat de reforçar els mecanismes de supervisió i control per part dels poders públics, especialment en aquells contextos en què les pràctiques internes d'organitzacions poden afectar drets fonamentals. En aquest sentit, si bé la llibertat religiosa constitueix un dret fonamental, el seu exercici no pot comportar la

desprotecció d'altres drets fonamentals, fet que exigeix una actuació diligent per part de l'Estat en la prevenció i resposta davant possibles vulneracions.

A l'Argentina l'ordre religiós de la Regió de la Plata ha anunciat la creació d'una comissió d'escolta i estudi, encara que es fa per una motivació moral i no jurídica. L'oficina de comunicació de l'Opus Dei explica a la BBC (British Broadcastig Corporation) que es necessari un àmbit que permeti començar a sanar el que s'hagi de sanar. Encara que, Alicia Torancio, una de les supervivents expressa que aquesta comissió no té sentit perquè no es pot esperar que denunciïn l'abús i explotació davant la institució que les va abusar i explotació.

Però cal remarcar que moltes de les supervivents l'únic que demanen és que reconegui públicament el que van fer amb elles i així ho exigeix Torancio: "tienen que reconocer públicamente lo que hicieron con nosotras". "Hay mujeres mayores con muchos problemas de salud por tanto trabajo y que ni siquiera pueden jubilarse". (Bistagnino, 2022). Encara que no sigui suficient, aquestes dones es mereixen que se'ls reconegui moralment el dany que han patit.

La part positiva de la creació d'aquesta comissió és que des de l'Església Catòlica, es comença a reconèixer que hi ha hagut situacions que requereixen ser escoltades i analitzades, fet que pot suposar un primer pas cap a la visibilització del problema. Aquest reconeixement, encara que és un reconeixement mínim, pot contribuir a legitimar els testimonis de les víctimes.

Encara que aquest tipus d'iniciatives per part de l'Opus Dei poden suposar un primer pas en el reconeixement és necessari fer èmfasi en el fet que el reconeixement institucional no és suficient des d'una perspectiva jurídica. Esdevé imprescindible la intervenció dels mecanismes judicials i institucionals, amb l'objectiu de garantir que les dones afectades puguin accedir efectivament al seu dret a la reparació del dany.

5. Conclusions

Aquest treball analitza la situació de discriminació i de violència que pateixen les dones dins les organitzacions ultraconservadores cristianes, amb especial atenció al cas de l'Opus Dei, des d'una perspectiva de gènere, de drets humans i interseccionalitat.

A partir de l'anàlisi, es pot concloure que algunes de les pràctiques descrites no poden arribar a ser només legítimes expressions de llibertat religiosa, sinó que en determinats casos s'estan superant els límits d'aquest dret.

S'ha pogut evidenciar que el paper assignat a les dones dins l'Opus Dei respon a una estructura clarament jeràrquica i patriarcal, en la que els rols femenins queden vinculats principalment al servei domèstic i a la subordinació a l'autoritat masculina. Aquesta divisió sexual del treball no només reproduceix i reforça els estereotips de gènere tradicionals, sinó que també consolida una posició desigual entre homes i dones dins la institució. La configuració jerarquitzada no és neutra des del punt de vista jurídic ni social, sinó que reproduceix i legitima un ordre patriarcal que situa les dones en una posició de dependència i inferioritat.

Així mateix, la cerca ha mostrat que els mecanismes de captació, integració i permanència dins d'aquests grups poden anar acompanyats de dinàmiques de pressió psicològica, ocultació d'informació, interiorització de la culpa i limitació progressiva de l'autonomia individual. En aquest sentit, l'adhesió que des d'un primer moment pot semblar lliure no sempre garanteix l'existència d'un consentiment lliure, especialment quan intervenen factors com l'edat o la dependència econòmica.

Des de la perspectiva jurídica, també s'ha pogut verificar que la llibertat religiosa, encara que es tracti d'un dret fonamental especialment protegit, no té caràcter absolut. La seva protecció passa a un segon pla quan aquest dret entra en conflicte amb altres drets fonamentals o amb béns jurídics igualment rellevants.

Finalment, aquest treball permet afirmar que la resposta institucional davant aquestes situacions continua sent insuficient, tant pel que fa al reconeixement del dany com a la seva reparació efectiva. La invisibilització social d'aquestes vivències i la dificultat per denunciar-les afavoreixen la seva perpetuació i en dificulten la persecució jurídica i la seva reparació. És per això que resulta imprescindible reforçar els instruments de prevenció, control i protecció de les víctimes.

6. Bibliografía

Articles doctrinals

- Anello, C. (2012). El derecho a la integridad física, psíquica i moral
- Benavides, J. & Escudero, J. (2013). Manual de justicia constitucional ecuatoriana. Quito: Corte Constitucional del Ecuador, 2013. (Cuadernos de trabajo, 4).
- Borgoño, C., & Hodge, C. (2021). El abuso de conciencia. Hacia una definición que permita su tipificación penal canónica. *Veritas*, (50), 173-195. <https://dx.doi.org/10.4067/S0718-92732021000300173>
- Combalía Zoila (1993). La salud como límite al derecho de libertad religiosas
- Herrera, C. i Torres, G. A. (2020). Reparación integral principios aplicables y modalidades de reparación. *Revista de Derecho* 251-268
- Herreras Pertus, C. (2005). *La obtención internacional de pruebas. Asistencia jurisdiccional en Europa*, Zaragoza, Publicaciones del Real Colegio de España, p.94
- Ávila García, V. (2006). Escuelas formadoras de mujeres subordinadas e invisibles. *Latinoamericana de Estudios Educativos*, 2(2), 167–188. Recuperat a partir de <https://revistasoj.s.ucaldas.edu.co/index.php/latinoamericana/article/view/5786>
- Francisco Manuel García Costa. (2009). Los límites de la libertad religiosa en el derecho español. *Dikaion*, 16(1).
- Moreno Seco M. (2017). Cruce de identidades: masculinidad, feminidad, religión, clase y juventud en la JOC de los años sesenta – 26 de maig de 2017. Disponible a <https://www.cepc.gob.es/sites/default/files/2024-07/38051hyp3706monicamorenoseco.html>
- Pizarro, N. (2009). Neoconservadores católicos. *La Sociología En Sus Escenarios*, (14). Recuperado a partir de <https://revistas.udea.edu.co/index.php/ceo/article/view/1234>

- Rodríguez Ruiz, Ricardo, “La violencia y las consecuencias económicas de la violencia”.

<https://www.poderjudicial.es/stfls/CGPJ/FORMACI%C3%93N%20CONTINU/A/PLAN%20ESTATAL/MATERIALES%20DOCENTES/FICHERO/EX2237%20Mesa%20I%2002.%20Violencia%20econ%C3%B3mica.%20Ricardo%20Rodr%C3%ADguez%20Ruiz%20v2.pdf>

Llibres

- Ávila García, V. (2018). *Las mujeres creyentes y el Opus Dei : identidades en el trabajo mediante la fe*. Universidad Nacional Autónoma de México, Facultad de Filosofía y Letras.
- Bosch, J. (2001). *Las sectas*. Ediciones Verbo Divino.
- Coverdale J. F. (2002). *La fundación del Opus Dei*. Ariel.
- Gullón, J. L. G., & Coverdale, J. F. (2021). *Historia del Opus Dei*. Ediciones Rialp, SA.
- Gore, G. (2024). *Opus: ingeniería financiera, manipulación de personas y el auge de la extrema derecha en el seno de la Iglesia católica*. Planeta - Editorial Crítica.
- Llaquet de Entrambasaguas, J. L. (2024). *Las mujeres en las organizaciones religiosas sin acuerdos de cooperación estatales* (pp. 401-420).
- Segato, R. L. (2021). *La guerra contra las mujeres* (3ra edición.). Prometeo Libros. Pàg. 31
- Tapia, M.C. (2004). *Tras el umbral, una vida en el Opus Dei*. Crónica actual
- Vaggione, J.M. “El activismo religioso conservador en Latinoamérica. Católicas por el Derecho a Decidir, 2009. Pàgs. 171-172

Notes de premsa

- Bistagnino, P. (2022). “Nos decían que dios nos pedía servir”: las 43 empleadas domésticas de Sudamérica que denuncian al Opus Dei ante el

Vaticano por servidumbre y explotación. BBC News Mundo. Vist a <https://www.bbc.com/mundo/noticias-america-latina-62342533>

- *Cien mil españoles pertenecen a grupos católicos radicales y ultraortodoxos.* (2001). La Voz de Galicia. https://www.lavozdeg Galicia.es/noticia/sociedad/2001/01/29/cien-mil-espanoles-pertenecen-grupos-catolicos-radicales-ultraortodoxos/0003_399388.htm
- Clarín, R. (2021). *Ante el Vaticano: 42 mujeres denuncian al Opus Dei por explotación laboral, abusos de poder y de conciencia.* Clarín. https://www.clarin.com/mundo/vaticano-42-mujeres-denuncian-opus-dei-explotacion-laboral-abusos-poder-conciencia_0_ANbJH8gz8.html
- Valdés, V. (2025). *LGBTIQ+ ¿Cuál es el significado de cada letra?* <https://www.es.amnesty.org/en-que-estamos/blog/historia/articulo/lgbtiq-significado-cada-letra/>

Fonts audiovisuals

- Terribas, M. (2024). *El minuto heroico* [película]. The MediaPro Studio

Normativa

- Constitució espanyola (BOE núm. 311, de 29 de desembre de 1978)
- Llei del dret de les dones a erradicar la violència masclista (BOE núm. 131, de 24 d'abril del 2008)
- Llei Orgànica de Llibertat Religiosa (BOE núm. 177, de 24 de juliol de 1980)
- Nacions Unides. (1948). *Declaració Universal dels Drets Humans.*

Altres

- Bahamondes González, L. A. (2023). Browne, M.O. y N. Contreras. (2022). *Vidas robadas en nombre de Dios. Historias de abuso de conciencia y poder. Cuadernos judaicos*, 40, 191-194.
- Consejo de Europa. (2011). *Convenio del Consejo de Europa sobre prevención y lucha contra la violencia contra las mujeres y la violencia doméstica* (STC n. 210)

- *Constituciones del Opus Dei 1950* disponible a https://opus-info.org/index.php?title=Constituciones_del_Opus_Dei_1950
- Escrivà J.M, (1934): *instrucción sobre el modo de hacer proselitismo*
- González, A. (2011): Sinopsis artículo 18 Constitución española. Vist a <https://app.congreso.es/consti/constitucion/indice/sinopsis/sinopsis.jsp?art=18&tipo=2>
- Las entidades religiosas y sus tipologías - Suport i Gestió d'Entitats». *Suport Tercer Sector - Fundesplai*, 20 de juliol de 2021
- *Libro II - del pueblo de dios - parte I - título IV- de las prelaturas personales* (Cann. 294 – 297), Código de Derecho Canónico.
- Real Academia Española. Reparación integral. En *diccionario panhispánico del español jurídico*. Recuperat a <https://dpej.rae.es/lema/reparaci%C3%B3n-integral>
- Salazar, Lo-ami. «Salí de Una Secta: Mujeres Que Rompen El Silencio, Una Historia a La Vez». *Volcánicas*, 16 de setembre de 2022
- Sectas: Mecanismos psicológicos que utilizan para atraer a sus seguidores. (2023, abril 5). *AEPSIS*. <https://www.aepsis.com/sectas-mecanismos-psicologicos-que-utilizan-para-atraer-a-sus-seguidores/>